

2. *Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. № 4.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16#Text>.
3. *Постанова Верховного Суду від 23 січня 2018 року у справі № 922/2433/14.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
4. *Рішення господарського суду Харківської області від «05» серпня 2020 р. Справа № 922/857/20.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
5. *Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.*
6. *Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35.*
7. *Постанова ВП ВС від 27 лютого 2019 р. у справі №738/1772/17.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
8. *Постанова ВП ВС від 17 грудня 2019 р. у справі №904/4887/18.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.

Зозуляк О.І.

*доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри цивільного права Навчально-
наукового юридичного інституту ДВНЗ
“Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”*

РОЗДУМИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВИХ ФОРМ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

При розробці та обговоренні Концепції оновлення Цивільного кодексу України особливої дискусійності цілком очікувано набуло питання, яке стосується подальшої регламентації організаційно-правових форм юридичних осіб. Дійсно, варто наголосити, що проблематика організаційно-правових форм юридичних осіб ніколи не визначалась єдністю підходів серед дослідників і завжди була в центрі прискіпливої уваги фахівців інституту юридичної особи.

Ретельний аналіз концепцій щодо цього питання за останні майже 20 років, дозволяє виділити кілька із них: 1) концепція,

яка в своїй основі опирається на виділення кількох організаційно-правових форм юридичних осіб, з максимальним групуванням їх за певними ознаками; 2) концепція, яка базується на ідеї щодо відкритого переліку організаційно-правових форм юридичних осіб; 3) концепція, відповідно до якої перелік організаційно-правових форм юридичних осіб у ЦК України повинен бути вичерпним та включати в себе установу та товариство.

Розглянемо детальніше кожен із підходів. Перший підхід обумовлений тим, що ст. 83 ЦК України визначає, що крім товариств та установ можуть функціонувати ще й інші організаційно-правові форми, у зв'язку з чим науковці намагались, власне, виокремити оці «інші» організаційно-правові форми. Представники цього підходу згрупували за певними характеристиками декілька самостійних організаційно-правових форм юридичних осіб, що простежується, зокрема, у працях І. М. Кучеренко. Цивіліст, згрупувавши юридичні особи за відповідними особливостями, виокремила кілька організаційно-правових форм юридичних осіб. У дисертаційній роботі, правда, вже в контексті дослідження непідприємницьких юридичних осіб, ми опирались на цей підхід, виокремивши при цьому п'ять організаційно-правових форм непідприємницьких юридичних осіб. Вважаємо, що серед його переваг за умови правильного групування вдалось би виокремити кілька ОПФ юридичних осіб, при цьому цей перелік не був ні закритий, ні повністю відкритий та виключав би при цьому випадкову вибірку юридичних осіб при формуванні системи їх організаційно-правових форм.

Одночасно навздогін цьому підходу набула поширення концепція щодо відкритого переліку ОПФ юридичних осіб і, по суті, багато юридичних осіб, які наділені певними видовими характеристиками підводились під самостійну (окрему) організаційно-правову форму. Так, окремі види юридичних осіб, які існують у рамках однієї організаційно-правової форми, помилково відносили до самостійної організаційно-правової форми. До прикладу, як самостійна організаційно-правова форма юридичних осіб виділялись творчі спілки, профспілкові організації, політичні партії тощо. Такий стан речей, серед іншого, вважаємо, пов'язаний із відсутністю в профільних законодавчих актах вказівки на ор-

ганізаційно-правову форму зазначених юридичних осіб. Звісно, що цим видам юридичних осіб притаманні свої індивідуалізуючі ознаки, але саме тому вони і діляться за видовою характеристикою, однак всі належать до однієї організаційно-правової форми - товариство. Зазначена концепція сформувалась певною мірою штучно і в її основі досить довільно оперується поняттям «організаційно-правова форма», адже, очевидно, що, до прикладу, волонтерська організація, садівниче товариство чи інша юридична особа, яка володіє видовими характеристиками не може претендувати на виокремлення у самостійну організаційно-правову форму юридичної особи. З огляду на наведене, ця концепція зазнавала постійної обґрунтованої критики.

Треба наголосити, що сьогодні реформуючи цивільне законодавство в частині організаційно-правових юридичних осіб, дуже складно буде зупинитися на кількох організаційно-правових формах, які б дійсно у сукупності відображали певні важливі цивільно-правові характеристики тієї чи іншої юридичної особи. З огляду на це, слід погодитися з баченням розробників Концепції з приводу того, що все ж правову регламентацію цього питання слід розвивати в напрямку замкнутого переліку організаційно-правових форм юридичних осіб - товариств та установ.

Вищенаведений шлях розвитку законодавства щодо організаційно-правових форм юридичних осіб сприймається провідними фахівцями у сфері цивільного права. Так, В. Л. Яроцький в цілому погоджуючись із вищенаведеною ідеєю, наголошує, що з огляду на багатоманітність цілей та задач, які виконують юридичні особи в цивільному обороті, крок щодо закріплення у рекодифікованому ЦК України повністю закритого переліку юридичних осіб потребує виваженості [1].

Ідея щодо повернення до початкового задуму класифікації юридичних осіб лише на дві організаційно-правові форми підтримується професором І. В. Спасибо-Фатєєвою. Одночасно, роздумуючи над шляхами максимально безболісного реформування законодавства за цим напрямом, науковець наголошує, що «цю ідею треба впроваджувати у законодавство системно, шляхом зміцнення такого підходу, адже на шляху реалізації цього задуму будуть перешкоди». Серед найбільш серйозних «каменів споти-

кання» цивіліст наводить такі: 1) потреба проведення паралельної реформи державних та комунальних підприємств; 2) доцільність реформування законодавства про установи; 3) вирішення питання стосовно правового статусу тих юридичних осіб, які займають проміжне положення між товариствами та установами (наголошуючи при цьому на тому, що варто подумати, щоб для тих юридичних осіб, правовий статус яких не відповідає ні товариствам, ні установам застосовувати норми ЦК України, які регулюють загальні положення відповідно про товариства або про установи незалежно від установчих документів цих юридичних осіб) [2].

Справді, впроваджуючи дві організаційно-правові форми юридичних осіб, слід проводити реформування пов'язаних інститутів і зробити передусім усе для максимально «безболісного» переформатування підприємств з урахуванням змін, що пропонуються в частині організаційно-правових форм юридичних осіб. З приводу цього моменту, то нещодавно варіант реформування законодавства про підприємства запропоновано у проекті Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період». Власне, цим законопроектом якраз визначаються організаційні та правові засади функціонування та діяльності підприємств та їх об'єднань протягом перехідного періоду. Серед ряду важливих новел слід відзначити, що проектом пропонується нова редакція ч. 1 ст. 83 ЦК України, а саме: «Юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ, об'єднань юридичних осіб та в інших формах, встановлених законом». Така законодавча новація, втілена в проекті, певним чином не узгоджується із думкою авторів Концепції в частині того, що перелік організаційно-правових форм юридичних осіб повинен бути закритим та включати в себе два установи та товариства. Зважаючи на це, варто зробити такі застереження: по-перше, у цій статті і надалі міститься словосполучення «інші організаційно-правові форми», яке, сподіваємося, після завершення перехідного періоду буде виключене.

По-друге, об'єднання юридичних осіб названі самостійною організаційно-правовою формою юридичних осіб. Це означає, що вони за критерієм устрою володіють певними відмінними ри-

сами, ніж установи чи товариства або ж є проміжним варіантом між першими та другими, проте це не так. Специфіка їх устрою (а саме устрій юридичної особи відмежовує товариства від установ) не характеризується такими особливостями, щоб можна було вказати їх як третю поіменовану організаційно-правову форму юридичних осіб. Безумовно, потреба у регламентації правового становища об'єднань юридичних осіб у перехідний період є, проте, очевидно, що не в якості самостійної організаційно-правової форми юридичної особи.

При зміні підходів щодо регламентації організаційно-правових форм юридичних осіб, однозначно постане потреба змін підходів щодо регламентації видів та підвидів юридичних осіб, які наповнюють ту чи іншу організаційно-правову форму. Загальний вектор щодо видової характеристики юридичних осіб, вважаємо, повинен бути визначений саме на рівні ЦК України, принаймні щодо тих видів юридичних осіб, які є об'єднуючими для підвидів, що мають регламентацію у профільних законодавчих актах або ж не врегульовані на рівні актів спеціального законодавства.

Серед організаційно-правової форми товариства у чинному ЦК України уже є поіменовані види (господарські товариства, виробничі кооперативи, громадські об'єднання, споживчі товариства). Це і є основні види юридичних осіб, що розгалужуються на відповідні підвиди. Вважаємо, що регламентація на рівні ЦК України дефініції наведених юридичних осіб виступила б доволі міцною основою для подальшого вдосконалення уже існуючих нормативно-правових актів та орієнтиром для законопроектної роботи. До прикладу, якщо йдеться про такий вид юридичних осіб як громадське об'єднання, то він (вид) є об'єднуючим поняттям для творчих спілок, профспілкових організацій, політичних партій, молодіжних, волонтерських та інших організацій, перелік яких є невичерпний.

Варто подумати також про систематизацію тих юридичних осіб, що входять до організаційно-правової форми «установа», адже, наприклад, заклади, фонди, окремі юридичні особи публічного права що діють в організаційно-правовій формі установи різняться за своїм правовим становищем і фундаментальні засади такого розмежування повинні бути відображені у Кодексі.

До речі, вартує також наголосити, що ті види організаційно-правових форм юридичних осіб, що будуть закріплені у ЦК України, повинні поширюватися й на юридичні особи публічного права.

Крім того, попри те, що і у Концепції, і у законопроекті № 6013 йдеться про включення у ЦК України поняття корпоративних прав, моменту їх виникнення, питання щодо введення поняття «корпорація» залишається відкритим, хоча провідні цивілісти неодноразово наголошували на такій доцільності. Вважаємо, що у тих нормах ЦК, де регламентується видова характеристика товариств за метою діяльності на підприємницькі та непідприємницькі, варто закріпити поняття корпорації як синонім до поняття «підприємницьке товариство». Це дозволило б законодавчо закріпити тезу про те, що підприємницьке товариство (корпорація) – це та юридична особа, що має корпоративний устрій, тобто за організаційно-правовою формою є товариством, в учасників якої виникає уся сукупність корпоративних прав, та яка діє з метою одержання прибутку і наступного його розподілу між учасниками.

В будь-якому разі, реформування регулювання організаційно-правових форм юридичних осіб можливе за умов подальших предметних обговорень вузькоспеціалізованими фахівцями у даній сфері піднятих питань в рамках цих тез та багатьох не піднятих, з тим, щоб вийти на якісний варіант норм Кодексу, які б відповідали світовим стандартам.

1. Яроцький В. Л. Статус суб'єктів цивільних прав : сучасні проблеми та напрямки їх вирішення у ході рекодифікації цивільного законодавства. Учасники цивільних відносин: новації рекодифікації цивільного (приватного) права України : матеріали XIX наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 12 берез. 2021 р.). – Харків : Право, 2021. – С. 49-52.
2. Спасибо-Фатєєва І. В. Щодо реформування регулювання юридичних осіб. Учасники цивільних відносин: новації рекодифікації цивільного (приватного) права України : матеріали XIX наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 12 берез. 2021 р.). – Харків : Право, 2021. – С. 43-45.

Гоніцой-Доценко О.П.

*аспірант, Київський університет права
НАНУ*

КОРПОРАЦІЯ ЯК УМОВА ІСНУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН: ОСНОВНІ ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ

Більшість вчених-дослідників корпоративного права визнають, що корпоративні правовідносини виникають у зв'язку з участю в юридичній особі, яка заснована на засадах участі (членства) та яка отримала в юридичній літературі термін «корпорація». Водночас зміст та обсяг цього поняття в юридичній доктрині залишається на сьогоднішній день до кінця невизначеним та є предметом наукових дискусій.

Поняття корпорації було предметом наукових досліджень багатьох видатних не лише українських, а й зарубіжних вчених. Так, в тій чи іншій мірі питання поняття корпорації увагу у своїх наукових доробках приділили такі вітчизняні вчені, як В.І. Борисова, В.М. Кравчук, О.Р. Кібенко, І.В. Спасибо-Фатєєва, А.В. Смітюх, О.М. Вінник, І.В. Лукач та інші. Щодо зарубіжних вчених, то поняття корпорації досліджували, зокрема, такі вчені: Д.В. Ломакін, С.О. Суханов, Т.В. Кашаніна, Ушніцкій Р.Р. та інші.

Практична цінність дослідження корпорацій полягає у визначенні кола юридичних осіб, в межах яких виникають корпоративні правовідносини, а їх учасники мають корпоративні права щодо таких юридичних осіб, виділення особливостей організації таких юридичних осіб, що має неабияке значення для вдосконалення правового регулювання корпоративних правовідносин та захисту прав та інтересів їх учасників.

Позиції переважної більшості вчених-правників, які займаються дослідженням корпоративного права, щодо поняття корпорації умовно можна поділити на три групи (підходи), а саме:

1) так званий «широкий» підхід, відповідно до якого переважна більшість юридичних осіб (або навіть усі) є корпораціями, а правовідносини, які виникають між такими юридичними особа-